

O náš hospodářský program.

Ustavením druhého kabinetu Švehlova se končí období mimořádných poměrů, způsobených československou revolucí. Bez pevných politických hranic, se silnou menšinou, jejíž valná část neznala našeho jazyka, ve zmatku rozvráceného hospodářství ve střední Evropě a Německu byly položeny základy státu, jenž dnes po sedmi letech usilovné práce jest pevnou a solidní budovou. To jest výsledek, jenž vyžadoval mimořádných prostředků. Proto nevládl v této době sbor ministrů, nýbrž výbor pro obecné blaho, nazvaný zprvu Národním výborem, ku konci Pětkou. Výsledek mluví ve prospěch systému; budova jest tak pevná a solidní, jak to před sedmi lety jen optimisté očekávali. S normálními poměry zaniká výbor pro obecné blaho, jeho moc přechází do vlády, a to organicky, neboť jeho šéf, Antonín Švehla, vykonává nyní svoji moc jako předseda této vlády. Problém se mění. Jak zařídit budovu, aby se v ní žilo spořádaně, spravedlivě a v blahobytu? Taková jest otázka. Proto slyšíme opět vážné rozhovory o programu politickém, uspořádání veřejné správy, programu hospodářském.

Diskuse o hospodářském programu, jež nás v tomto listě v první řadě zajímá, jest naléhavě nutná. Má-li však býti plodnou, nesmí býti bez souvislosti s dosavadním vývojem. Jeho výsledky jsou z velké části proto tak příznivé v srovnání s ostatními nově vzniklými státy, že byl řízen přesným a do nejmenších podrobností promyšleným programem, jenž dva měsíce před převratem byl hotov, do jasné formy zákonných předloh vtělen a v prvním sedmiletém období našeho vývoje prováděn. Znáti jej jest prvním předpokladem diskuse o novém hospodářském programu. Proto otiskujeme, pokud víme, po prvé jeho formulaci jako návrhu hospodářského zákona, připraveného pro den převratu, a předdesíláme formulaci návrhu zákona politického, jež pro porozumění celku jest nezbytná.

Náš první hospodářský program byl výsledkem práce, již se ujal v dubnu r. 1918 sbor, jehož členy byli B. Franta, Ferdinand Pantůček, Karel Kramář, Jaroslav Preiss, Vilém Pospíšil, Alois Rašín, Josef Scheiner a Přemysl Šámal; scházeli se nejvíce u Scheinerů, zčásti u Preisse a Rašínů. Na začátku září 1918 byla v podstatě ukončena jejich práce a vtělena ve dva texty: návrh zákona politického, jejž redigoval F. Pantůček, a zákona hospodářského, jehož autorem byl Jaroslav Preiss. V téže době byl založen jako předpoklad určitých částí hospodářského programu Ústřední Svaz českých průmyslníků, s jehož existencí návrh hospodářského zákona již počítá; v květnu r. 1918 se konala jeho ustavující valná hromada po předchozím půlletém úsilí o jeho vybudování, při němž účinně pomáhali Otakar Trnka (jenž vymohl proti odporu rakouského ministerstva vnitra schválení stanov) a Vlastimil Tusar. Obě osnovy ve znění dále otištěném se staly základem vývoje po převratu. Návrh prvního zákona republiky ze dne 28. října 1918 stylisoval Alois Rašín vlastní rukou na exempláři návrhu politického zákona, níže otištěného, a byl to opět Rašín, jenž jako první ministr financí prováděl dle ujednaného návrhu program hospodářský. Proto, že se opíral nejen o svoji osobní energii, ale také o tento přesně formulovaný a v dlouhých diskusích projednaný hospodářský program, byla ostatní hospodářská ministerstva, některé více, některé snad méně, po celou dobu jeho slavného života dependencí ministerstva financí, i tam, kde to nebylo zcela zdrávo. K provedení hospodářského programu byl původně určen Jaroslav Preiss, jenž byl jeho autorem a jenž byl národní demokracií volán na křeslo ministra financí. Neužil se ho přes vážné naléhání, poněvadž v rozhodné chvíli nebylo mimo něj osobnosti, jež by mohla provést finančně průmyslový program, zvláště také převod velkých průmyslových koncernů z Vídně do rukou československých s takovým úspěchem, jako se to podařilo jemu. Rašín, jenž se pak stal vykonavatelem Preissova hospodářského programu, byl mužem revoluce. Proto se nebál násilí a miloval tajná rozhodování po způsobu spiklenců. Proto také někdy přeháněl při provádění daného programu, ale zásady tohoto programu zůstaly vodítkem hospodářského postupu jeho a z největší části celého vedení našeho státu v prvním období.

Úhelným kamenem hospodářského programu bylo zabezpečení samostatného finančního hospodářství a samostatné měny

československé; proto se v návrhu zákona hospodářského čínila opatření pro likvidaci rakouskouherské měny a Rakouskouherské banky a ministru financí se ukládalo, aby co nejdříve zřídil v Praze akciovou banku pod názvem Banka říše české, která měla vzít na sebe všechny úkoly cedulové banky pro tuto říši. O kursu měnové jednotky, již se stala československá koruna, v návrhu se ovšem nemohlo v oné době činiti ustanovení. Hned zprvu však bylo původcům programu jasno, že nemůže jít o návrat k zlaté paritě rakouskouherské koruny; mysli se vždy jen na určité zvýšení kursu, jímž měly být vyrovnány hospodářské a mravní škody a uzdraveny hospodářské a mravní nemoci inflace. Když po převratu okolkovaná korunová bankovka se v Curychu znamenala okolo třiceti tří švýcarských centimů, mysli se na kurs padesáti. Hospodářské zmatky prvních let poválečných zmařily tyto úmysly, koruna klesala, až přirozené předpoklady, příznivý hospodářský vývoj a poměrný pořádek v novém státě připravily obrát, při němž opět se postupovalo dle původních, hned zprvu jako část hospodářského poměru smluvených intencí. To znamená, že nikdo z rozhodujících činitelů nemysli na zvedání koruny na zlatou paritu, nýbrž všichni na její stabilisaci na výši, přiměřené hospodářským poměrům. Jaká však měla být tato výše? Rašín, radikální politik revoluce, chtěl dosáhnouti nejvyšší dle jeho mínění možné hranice, chtěl oklikou přes výkyv do 25 stabilisovati korunu na 20 švýcarských centimech a vydati během roku librové bony v kursu 120 korun za anglickou libru šterlinků. Průmysl, v němž se šířila rapidně nezaměstnanost, neustával ukazovati, ač s těžkými oběťmi se postavil naprosto loyálně za nápravu měny, že tento kurs přesahuje dané možnosti a že při něm by krise ozdravovací se stala smrtelnou nemocí. Ke konci roku 1922 byla tato otázka předmětem dlouhých diskusí ve Špindlerově Mlýně mezi Augustinem Novákem, Jaroslavem Preissem, Rašínem a Vilémem Pospíšilem, do nichž zasahoval také Jiří Stříbrný. V nich se podařilo přesvědčiti Rašína tak, že svolil k stabilisaci na kursu na cca 16 centimů. Byl to kompromis mezi jeho původním úmyslem kursu dvacetí a mezi podstatně nižším kursem, o jehož ustálení usiloval Svaz průmyslníků. Krátce po návratu ze Špindlerova Mlýna zasáhl Rašína výstřel, mířený do páteře našeho hospodářství a našeho státu, do měnové stability. Zasáhl člověka, ale nezničil jeho nesmrtel-

ného díla. Stabilita československé koruny, vyjádřená v novele k zákonu o Národní bance poměrem ke kursu plnohodnotných zlatých valut, se stala pevným článkem hospodářského programu také pro období příští, na jehož počátku jest ustavení akciové Banky říše české, jak bylo navrženo v § 11 hospodářské osnovy v září 1918... Kdybych rozhodoval o dni, kdy se bude konati její ustavující valná hromada, byl by to den 18. února, den Rašínovy smrti roku 1923, den slávy jeho díla roku 1926.

Pro vnitřní hospodářskou organizaci prvý program navrhoval dalekosáhlou vázanost, vykonávanou státní správou přímo nebo prostřednictvím orgánů, jejím rozkazům podrobených. Tato část vyvěrala nejen z úvah o labilnosti hospodářské situace kolem nás, ale také o možnosti tuhého zápasu za politickou i hospodářskou samostatnost uvnitř i na venek. Skutečnost byla příznivější, ale vázanost se likvidovala pomaleji, než bylo zdrávo. Dosud z ní zbyla mimo jiné nerozřešená otázka bytová. Ale jinak období, dané touto vázaností, se skončilo. Není již možno hospodaření ústředem, syndikátů, nucených hospodářských svazů. Jsme však před otázkou, může-li se hospodářský život průmyslového státu s převážně exportními interesy obejít bez dobrovolné organizace výrobní, jež se projevuje jednoduchou formou zájmové organizace neb dokonalejší formou kartelů. Zaměstnanost železářského dělnictva při nepřízní geografických a obchodněpolitických poměrů ukazuje, že po této stránce železářský kartel byl a jest užitečný. Na druhé straně se mohou vyskytnouti ryze prodejní, zvláště submisní kartely, jež pouze vyhánějí ceny do výše. Může pro tyto výstřelky býti zavržena myšlenka organizací, jež jsou přizpůsobením prvotního programu hospodářského dnešním poměrům, organizací, bez nichž by bylo obtížno obstáti v mezinárodní soutěži? Diskuse o našem hospodářském programu tuto otázku musí objasniti a dojíti k určitému stanovisku, aby návrh vázanosti vnitřního života hospodářského, jenž byl v programu prvním, nahradila organizací dobrovolnou.

Návrh prvního hospodářského programu také reglementoval dovoz a vývoz, a také tato jeho část byla provedena do posledních důsledků. Tehdy nebylo jinak možno, poněvadž jsme neměli oproti Rakousku, Uhrám, Rumunsku a Polsku celní čáry s celními orgány. Celní hranici zastupovaly certifikáty dovozní a

vývozní komise, místo celně tarifních smluv vypomáhaly úmluvy kompenzační. Také tento program, jenž nám v první době republiky zachránil nesmírné hodnoty, byl prováděn déle než bylo třeba. Hlavní příčinou byla okolnost, že k hospodářským zřetelům, jež byly jediným a správným vodítkem autorů programu v této části, se přidružily zřetele fiskální, jež dlouho udržovaly vázanost i tam, kde dávno již nebyla nutna z důvodů hospodářských. V otázce celní také bylo první období celkem obdobím stagnace. Doplnění celního tarifu naráželo při každé jednotlivé položce na takové politické obtíže, že otázka přizpůsobení celního tarifu novým hospodářským poměrům, zvláště také vzniku nových průmyslů, jest otevřena pro úvahy o programu příštím. V něm také bude nutno rozřešiti důsledky postupného snižování cel pro otázku zatížení výroby dávkami výrobními a přímými daněmi. Co bylo možno při vysoké autonomní celní ochraně, není možno při systému nižších smluvních cel. A konečně nutno řešiti celý velký soubor otázek, jenž plyne z poměru zahraniční politiky a exportních potřeb. Jest nezbytno provéstí šetření o možnosti odbytišť pro náš vývoz, určití důsledky tohoto šetření po stránce dopravní (po železnicích, po vodních cestách i vzduchem), po stránce propagační a, nebojme se toho, také po stránce politické. Ministr Beneš jest si této spojitosti velmi dobře vědom. Před časem Jan Dvořáček v tomto listě upozornil na nutnost, aby také u nás bylo provedeno ono šetření s důkladností, s níž v Anglii pracovala Mac Donaldova komise. Je toho tím spíše třeba, že dříve či později se ocitneme při mezinárodním hospodářském jednání, jež po desaterém nezdaru dojde konečně k dalekosáhlým úmluvám o mezinárodní obchodní politice.

Skvělým dokladem o promyšlenosti a prozíravosti prvního programu hospodářského jsou části o součinnosti dělnictva s průmyslovými podnikateli. Jsou porůznu tam, kde se jednalo o správu přechodného hospodářství, a vrcholí v návrhu na zřízení úřadu pro poměry mzdové, jež měli tvořiti zástupcové ministerstev sociální péče, obchodu a zemědělství, Ústředního svazu průmyslníků a ústředních odborných organizací dělnických. Autoři programu věděli, že světová válka jest mezníkem pro období, v němž rozhodování o všeobecných směrnících hospodářské a sociální politiky se dělnictvo účastní svými odborovými organizacemi, jak to vyjádřila mezinárodně XIII. hlava

mírové smlouvy, a myslili předem na provedení této součinnosti v československém hospodářském životě. K formálnímu zřízení mzdového úřadu nedošlo, ale fakticky se vyvinul tím, že všechny velké sociální spory po převratu, pokud se nepodařilo je rozřešit v rámci jednotlivých odvětví, byly s výjimkou kovodělné stávky pražské r. 1921 nakonec rozřešeny zásáhnutím odborových ústředí, totiž Ústředního svazu průmyslníků a ústředních svazů odborových organizací dělnických za součinnosti příslušných ministerstev, tedy přesně, jak to osnova zákona v § 83 navrhuje. Rozhodným krokem k provedení této myšlenky součinnosti podnikatelů a zaměstnanců bylo zřízení Poradního sboru pro otázky hospodářské. Tato základní myšlenka Poradního sboru dosud málo pronikla do veřejnosti. Čekalo se od něho, že bude hospodářským parlamentem, kam se přenesou rozhodování o hospodářských otázkách, o nichž by politický parlament nakonec jen řekl ano nebo ne. To nebylo ovšem a není možno, i dostavilo se zklamání a nedostatek zájmu. Ale zatím zástupcové podnikatelů a dělnictva v rámci Poradního sboru za naprosté nepozornosti ostatní veřejnosti dovedli rozřešit velmi vážné otázky hospodářské i finanční politiky. Součinnost podnikatelů a zaměstnanců za účasti odborníků v Poradním sboru hospodářském jej proto činí, jak správně navrhuje p. D. Kolařík v Lidových Novinách, nejvhodnější organizací pro doplnění našeho hospodářského programu. Jest založen na delegačním právu velkých odborových ústředí průmyslu, živností a zemědělství na jedné, dělnictva a úřednictva na druhé straně, a loyální součinnost těchto organizací jest z hlavních příčin, že za poměrů velmi obtížných sociální vývoj u nás byl poměrně hladký a klidný.

Osnova hospodářského programu pomýšlela také na zřízení ústředního úřadu pro povznesení živností a řemesel po stránce sociální i technické. Tuto myšlenku technického zvelebení nutno rozšířit na celou průmyslovou výrobu. Bude jedním z nejdůležitějších článků nového hospodářského programu, neboť na její provedení bude v budoucnosti z valné části záviset náš zdar nebo nezdar na světovém trhu a výkonnost našeho dělnictva doma. Daňové zákonodárství musí ponechat možnost, aby se prováděly odpisy a zřizovaly rezervy pro obnovení a zlepšení technického zařízení. Organizační úsilí ve směru technického zvelebení průmyslu dlužno sjednotit a po-

staviti na vážný odborový základ. Vedle vážné odborné práce, již koná na př. Československá normalisační společnost, uplatňuje se v tomto oboru tolik diletantismu, jako málokde. Proto se již dějí přípravy k provedení věcného, odborně založeného plánu, jenž naléhavě potřebě zvýšení a sjednocení úsilí o technické zvelebení nejlépe vyhoví.

Ve chvíli, kdy se uvažuje o novém hospodářském programu, bylo nutno osvětliti dosavadní vývoj, jehož základem byl podrobný, promyšlený, měsíce před převratem hotový program, z něhož podstatné části byly splněny a vyžadují zachování, jiné byly přechodného rázu a vyžadují revise nebo doplnění novými stanovisky. Dva z jeho autorů, Jaroslav Preiss a Vilém Pospíšil, jsou v plné hospodářské aktivitě na nejodpovědnějších místech našeho hospodářství, a budou vůdci také při programu období dalšího. Bylo by štěstím, kdyby u všech činitelů dnešních vládl stejný duch zanícení, vážných úvah, přesné logiky a hlubokých znalostí, jako vedl autory programu prvního od chvíle, kdy jej začali tvořiti ve vídeňském vězení, až do jeho konečné formulace. Ale metoda práce bude dnes jiná. Prvý program vzešel z důvěrných porad a zůstal důvěrným dokumentem, jež znal nejtěsnější kruh vedoucích lidí. Jeho měnovou část autoři ani nesvěřili papíru. Neboť to byla doba revoluce, třebas nekrvavé, ale přece revoluce, kdy nemluví veřejné mínění, nejvýše veřejná nálada, kdy vládnou jednotlivci silné vůle neb fanatismu sami neb prostřednictvím výborů pro obecné blaho, sovětů, mafií, pěték. Nelze jinak, a věčná bude paměť těch, kteří to ku blahu státu dovedli u nás.

Ale revoluční doba, nebude-li nepředvídaných událostí, náležela období, jež se končí. Nový hospodářský program, dle něhož máme budovu svého státu zaříditi, nelze smluviti v důvěrných schůzkách; vyžaduje nejširší spolupráce veřejného mínění. Bude dvojí. Jednak spolupráce organisací, jichž posláním jest zastoupení určitých hospodářských zájmů; bez nich nelze těchto otázek spolehlivě rozřešiti, jako nebudeme zasklívati okna bez sklenáře. Ale jest ještě jiný druh veřejného mínění, jehož spolupráce jest u nás dosud málo vyvinuta. Jest výslednicí názorů všech, kdo nikoli usnesením, nýbrž volným projevem dle nejlepšího vědomí a svědomí povědí svoje názory, chtějíce jim získati platnosti obecné. Je to diskuse v od-

borném tisku, jež je tak vážná a plodná v zemích západní kultury. Obzor národohospodářský otvírá svoje sloupce této diskusi a nemůže ji zahájit lépe než otištěním hospodářského programu, jenž byl promyšlen a hotov ve chvíli, kdy jsme začali žít jako samostatný stát na svobodném území a jímž byl určen vývoj našeho hospodářství v prvních sedmi letech samostatnosti.

H.

Doklady o přípravách k politickému a hospodářskému převratu.

V úvodním článku líčíme vznik obou osnov, jež níže otiskujeme. Porady o nich začaly v dubnu 1918; po různých změnách v textech předcházejících došlo otištěné znění na začátku roku 1918 souhlasu všech spolupracovníků. Návrh zákona politického redigoval Ferdinand Pantůček, autorem zákona hospodářského jest Jaroslav Preiss. Obě osnovy, zvláště hospodářská, nesou ve svém obsahu patrný znak poměrů. V době, kdy na osnovách bylo pracováno, nebylo a nemohlo býti jasno, zda Rakousko a Uhersko poměrně tak ochotně se vzdá odporu v zemích českých, jak vlivem mezinárodní situace dne 28. října 1918 se projevilo. Bylo nutno počítati s tím, že Vídeň i Pešť budou klásti odpor, a že souhlasně s nimi bude postupovati i část českých a moravských Němců, resp. Maďarů, usazených na Slovensku. Bylo proto nutno hospodářsky ovládnouti situaci, což mělo se státi řadou provisorních opatření.

Některá ustanovení ovšem připravovala definitivní poměry, tak hlavně ustanovení § 8., 9. a 10. osnovy hospodářské. Důležitým jest ustanovení § 12., který určuje soupis bankovek Rakousko-uherské banky, v obvodu zemí českých kolujících: bylo již tehdy intendováno, že zjištění oběhu stane se kolkováním tak, aby spojitost s Rakousko-uherskou bankou i po této stránce co nejrychleji přestala a bylo zabráněno všem eventuelním zásahům Rakousko-uherské banky do výsostní sféry Říše České. Ustanovení zde obsažená jsou arci velmi stručná: ve věci této bylo nutno býti velmi opatrným (již k vůli spekulaci). Ústně však bylo vše projednáno tak, jak po té provedeno. Proč se mluví stále o Říši České a nepraví se ještě republika, jest rovněž